

Норуот ырыаһыта Бэдьээлэ 1901 сыллаахха кулун тутар 28 күнүгэр Нам улуугуругар Көбөкөн нэһилигегэр төрөөбүтэ. Ийэтэ, аҕата биир ыал хамначыттарынан үйэлээх саастарын могообуттара.

Прокопий 1929 сылга сир түгэтигэ буолуор дылы аймахтарыгар Ядрихинскайдарга хамначыттаабыта. Сир түгэтигэ Прокопийга үрүгү хараһын өрө көрдөрбүтэ. Ол кини кини сир түгэтигин ыгытыга бэйэтэ актыбынайдык кыгтыбыта. Онтон 1931 сыллаахха нэһилиэгэр «Үөс» дьэн табаарыстыба тэриллэбитигэр биригэдьириинэн, кыладыапсыгынан үлэлээн барбыта. Нэһилиэккэ колхозтар улаатан, бөһөгөөн «Өлөксөй үөһа» дьэн артыалга бырабылыанньа председателэ эмиз да буолбуттааҕа.

Кини эдэр эрдэвинэ хотуурдаах хоннохтооҕо, туттуулаах ырааһа, сүгүлээх сүүнэтэ эбит уһу. Олиһин ол сағана ударник аатын ылбыттаах. Аны Көбөкөн нэһилиэгин хайа охсубут анара Фрунзе аатынан тыа хаһаайыстыбаннай артыал буолан үүнэн-сайдан барбыта. Онно Прокопий кыайылыаах-хотуулаах колхозтаахтартан биридэстэрэ буолбута. Кини эмиз кыладыапсыктыыр, эмиз да хонуу биригэдьириди. Хас эмэ сылы быһа Нам Кылагырыгар диэри (Алдан төрдө) почта дьаамын сүүрдээччи буолар. Ити кэлэ-бара 13 көһү кыһыннары, сайыннары сиринэн-уунан айаннаан сылдыбыта.

Прокопий Прокопьевич колхозугар тутуу үлэтин биригэмгэ бэйэтэ салайбыта. Ол сағана хонноҕо аһыллыбыт болуотунунугунан ааттыылара. Кини хас эмэ сыл устата аатырбыт Тарағана сайылкыка Үгэчи, Аранас, Бөрөлөөх фермаларыгар ыанар ынах бостуугунан үлэлэбэтэ. Ынахтарын хомууа, үүрө сылдьан наар ылымы сылдыарын истэллэрэ. Ол түмүгэр «Тарағана бостуугун ырыата», «Бөрөлөөх арыы күһүннүтэ», «Артыал саадыаҕайа», «Колхозтаах Дуомуна» уода ырыалары айан бачээтэптитэ. Социалистическай үлэ геройа Надежда Заглада дьэн Украинаҕа аатырбыт дьахтар Советскай Союз бары үлэһиттэригэр ыгырыгы таһаарбыта. Онуоха биһиги киһибит Прокопий манньк ырыа айбыта:

**Собуруу дойдуттан,
Үйүлаах Украинаттан,
Дойдум Дьоруойуттан,
Надежда Загладаттан,
Сунунаах азан сурук
Сунугуруу оһон кэлэ.**

Прокопий ити сағана «Коммунизм» колхозка чилиэн этэ. Киһиэхэ үлэ-хамнас ортогугар айгыталабыт ырыалара: «Кыыс Тыгына туһунан ырыа», «Ходуһа уһуктуута», «Ньургун трактор», «Бостуук ырыата» уонна да атын айымньыта түмүллөн 1964 сыллаахха «Ходуһа уһуктуута» дьэн хомуурунньук тахсыбыта.

Прокопий Ядрихинскай илвинэн уһулдук кыайылыаах-хотуулаах үлэһитин үөлээннээхтэрэ сөҕөн, махтаһан кэпсидиллэрэ. Онтон бири холубуру аҕынаахха, «Коммунизм» колхоз эрдэһитинэ кини түөрт кыһыны быһа бизэ келенен бизэ кестөөх сиртэн тон маһы кэрдэн, тизийэн колхоз кини бөһүөлөгэр аҕалар эбит. Ол мас бүтүн бөһүөлэк тэрилтэлэрэ оттолорун хааччыйара.

Норуот ырыаһыта П. Ядрихинскай - Бэдьээлэ 1938 сыллаахха фольклорист П.Н. Попов кини тылыттан аанманнай «Тарағана сайылык» дьэн хрестоматийнай ырыатын сурукка килэртэрибиттэн ыла бачээттенэн барбыта. Сэри сылларыгар тыл дьинтээх байыһа аатыран партиязга киирбитэ. Аҕа дойдуну көмүскүүр сэриининнэ уонна сэрии бара турдагына «Советскай оборона» (1940 с.) «Ленин кэскилэ» (1941 с.), «Тобус уоннаах удаарынык эмээхсин» (1941), «Өстөөх өлөр мөхсүүтэ» (1943 с.), «Өрөгөйбүт үрдээтэ» (1945 с.) курдук үрдүк патриотическай өйгө-саһааҕа иитэр күүрээтээх айымньылары биэртэлээбитэ.

1948 сыллаахха ахсынны 5 күнүгэр республикатаағы норуот айымньытын дьэитин тэрийбитинэн норуот ырыаһыттарын түмсүүлэрэ буолбута. Манна тобус олонхоһут араас оройуоннартан мустаннар, Таатта олонхоһута И. Обочуяров «Уһун курбуу бухатыыр» дьэн олонхоһун биригэ толорбут түбэлтэлэрэ баар. Онно Бэдьээлэ абааһы бухатыыра Тимир Ингэччэ ырыатын толорон аатырбыта.

Кини 1965 сыллаахха Крымга, Ялтаҕа баран сыһына сылдыбыта. Кэлэригэр Украинанан эргийбитэ. Онно Полтава куоракка тийиэн Украина бири биллиилээх поэта Александра Юренкоҕа сылдьан сирэй-харах көрсүбүтэрэ, истингик доҕордоспуттара (киһилэр ити иннинэ суругунан сибээстэһэллэрэ). Александр Юренко биһиги ырыаһыптыгы Украина суруйааччылары соһугар уонна хаһыаттар редакцияларыгар сырытыннаран көрсүһүнэрибитэ. Прокопий оһоннор бэйэтин тылынан ырыаларын, хоһооннорун истибиттэрэ. «Хаарыаннаах талаан сылдыра» - дьэбиттэрэ. Оттон Полтаваҕа сыннаана сылдьан икки төгүл концерт көрдөрбүт. Саҕа ырыалары айбыт. Ол курдук «Хара муора», «Полтавааҕа көрсүһүү туһунан тойук» дьэн улахан айымньылаах кэлбитэ. Кини В.И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылын туолуугунан сибээстээн «Ильич уота күлүбүрүү турар күөх төлөн» дьэн ырыаны айбыта.

Прокопий Ядрихинскайга 1971 сыллаахха 70 сааһа туолуутунан сибээстээн Саха АССР культураны үтүөлээх үлэһитэ, онтон 75 сааһыгар Нам оройуонун бочуоттаах гражданина ааттар иҕэриллибиттэрэ.

Прокопий оһоннор тоҕо Бэдьээлэ дьэн хос ааттаммыгыгар тохтоон аастаахха, кини кыра эрдэвинэ

Норуот ырыаһыта П.П. Ядрихинскай — Бэдьээлэ
100 сааһын туолуутугар

ЦРАМЫ ЧЧС МЫЛААХ ЧМЧӨМЭ ЭМЭ

Кэбээйи Сииттэтиттэн Көбөкөнгө Сииттэ дьэн ыаллары кэрийэ сылдьан тири имитэн айаһын ииттинэр оһоннор кэһэн оһоро сылдыбыт. Ол оһоннор хараҕа суох эбит. Киһиэхэ сирдигинэн Прокопий уол буолбут. Прокопий аҕабыкка сүрэхтэнэригэр, ол Бэдьээлэ оһоннор уолга сүрэхтэбит аратынан аатырбыт. Уол улаатыр диэри Прокопий дьэн ааты аат оһогустубат эбит. Уол улаатан олонхоһут буолбутун кэһэн кинини «Олонхоһут Бэдьээлэ» дьэн ааттаан барбыттар.

Ырыа-тойук ыаһахтаах Бүөтүр Батаакап дьэн киһиэхэ иитиллэн сылдыбыт. Ол иһигит аҕата онтонмантан кэлэр-барар ырыаһыттары, олонхоһуттары мунһар, хоннорор үгэстээх эбит. Сут-кураан сылларга, өрүс энгээрдээх өн олохтоох Нам Көбөкөнүгэр сир-уот булан дьонноругар, аймахтарыгар тиксидиннэрэри биридэ дуу, иккитэ дуу А.Е. Кулаковскай-Өксөкүлээх Өлөксөй Көбөкөнгө кэлэн, Бүөтүр Батаакапка түһэн хоно сылдыбыт. Батаанна уонна Кулаковскай Көбөкөнгө олонхоһуттары мунһан ыллаталлара, туйотараллара үһү. Оччотооҕута кыра уол Бэдьээлэ оһоро биридэ да сыһыска-буорга түһэрбэккэ иһиллэн сылдьан, кинилэр илбистээх тойуктары эгитэр-хааньгар иҕэриммит. Бүөтүр Батаакап «Дьөгөһөй айыы» ырыатын олус кэрэтик ыллаан дьэһэрэтэрин ис-иһиттэн имэҕирин истэрэ, бэйэтэ ыллаан-туйан барыан баҕарара.

Онтон Бэдьээлэ Бороҕон Лөгөйдүн киһитэ Дьөгүүр Дьөгүүлдүт дьэн ырыаһыттан оһонхоҕо, ыллыырга-туйаҕа үөрэммит. Кини ырыатын истибит уонна олонхоһун бири да ордорбокко сүһэн ылбыт. Бэдьээлэ 16 астааҕар толорбут олонхоһунан «Күнүктээх сири көтө мөһөн айан-

ныыр көвөччөр элэмэс аттаах К ү н Дьөгүүлдүт бухатыыр дьэн олонхоһоттон саҕалаабыт. Онтон ыла талаана арыллан барбыт. Онтон Таатта улуугун аатырбыт олонхоһуттан Ньюкулай Маалгынтан (ол киһи сүөһү иитэ Көбөкөнгө кирбит) «Дьырыбына Дьырылыатта кыыс бухатыыр» дьэн олонхоһун истэн өлүөр диэри олонхо оһогустубута.

Бэдьээлэ ыллыыр ырыатын, туйаҕар тойугун хамнанан-имнээн толоруу маастара. Оһоннор биригэ сылдыарга сэргэх, сэбэр, үрдүк культуура лаах киһи этэ. Мин кинилиин сааһырбытын кэһэн концерттарга, фестивалларга хаста да биригэ сылдыбыппыт.

Оһоннор сценала киириэн иннинэ өрүт мөһөн эриччилэн ылаҕа. Кини толоруутун көрбүт эр киһи барыта сөһөрө. Сааланы сэргэхсити дьингээх артыһа, толорооччуга этэ. Саалаҕа киирдэһинэ көрөөччүлөр чуумпура түһэллэрэ. Оһоннор оһолор соһуһа иһилли, харахтарын мунһан көрөн оһолор буолаллара. Оһоннор абааһы уолун, ардыгар абааһы кыһын ырыаларын толорон таһыстағына саала иһэ биридэ ытыс тыаһынан хабылла түһэрэ. Хаһы-ыһы биригэм ньиргийэн оһолор буолара.

Бэдьээлэ норуотугар өссө үгүс айымньыны хаалларыахтааһын үөрээ суоҕа мэйһидээбитэ. Кини курдук тыл баайык олонхоһут, ырыаһыт-тойуксут XX-с үйэҕэ Намга тэннээҕэ суох буолуо дии саныбын. Сунтаардар бэйэлэрин сүдү убайдар Сергей Афанасьевич Зверев-Кыылы Уола 100 сааһын туолуутугар барыта түөрт ураһа типиттээх олус сонун, сүүнэ улахан, кэрэ кэстүүлээх музейы сылы кыһабыт бириэмэ иһигэр тутан кэһиситилэр. Онтон биһиги намнар ураты уус тыл маастарыгар, үһүнэр көлүөнэтигэр ырыатын-тойугун, олонхоһун хаалларбыт үтүө аатыгар музей оһорон үлэгин үйэттигэр баар этэ. Төрөөбүт-үөскээбит Көбөкөнүн нэһилиэгин дьонно-сэргэтэ кини туттар киһигит аатын үйэттэр туһугар кыһалларгыт наада. Көбөкөн, Фрунзе нэһиликтэрин дьаһаллара кыттыһан нэһилик олохтоохторун түмэн бу үтүө дьыаланы сүрүннүүргүт аныгы олох ирдэбилэ.

Прокопий Прокопьевич кэргэнэ Барамыгина Февронья Ивановна икки оһолмуттара, 7 сизэньэммиттэрэ, 20 хос сизэньэммиттэрэ. Оһон ыгыктыыр дьоммут оһолоро, сизэньэрэ тэһийэн үйэттэн-үйэҕэ са-

лданан бара турар кэскиллээхтэр. **Уус тыллаат уратыта Ырыаһыт ыларайа Хоһоонноох тоһууна Олонхоһут удьуордаара Кэһэһинээх кэрэһитэ Майгылаах мааньыта Туйаҕар тыллаах туйууна Үйэттэн-үйэҕэ Үөрэмилэ туруо. Туйубут тойугун Тупсаран туйуохтара Ылаабыт ырыатын Ыллыы сылдыахтара Кэһэһит кэһэһин Кэһэтэ туруоһуота.**

К. ТИХОНОВ,
Саха Республикаһын норуотун хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Нам улуугун Ытык киһитэ, Нам улуугун ырыаһыта

П.П. Ядрихинскай-Бэдьээлэ сурукка-бичиккэ киирбит айымньылара

«Дьырыбына-Дьырылыатта Кыыс бухатыыр» Олонхо (Дьырыбына-Дьырылыатта Кыыс Богатырка Олонхо) - Якутскай киһигэ изд.-та 1981 с. - (200 с.).

«Олоххо айхал» («Слава жизни») - Якутскай киһигэ изд.-та 1971 с. - (48 с.).

«Ходуһа уһуктуута» («Пробуждение полей») - Якутскай киһигэ изд.-та 1964 с. - (43 с.).

«Ильич уота» («Лампа Ильича»), «Күлүбүрүү умайар күөх төлөн» («Полыхающее синее пламя») - «Хотугу сулус» (1969 с. № 6-с 50-51 сс. «Полтаваҕа көрсүһүү» («Встреча на Полтаве») - «Хотугу сулус» 1969 с. № 6-с 50-51 сс.

Дмитриев П. - «Олонхоһут П.П. Ядрихинскай-Бэдьээлэ туһунан» - «Ленин суола» - 1984 с. - Стэтинньи 24 к.

Иванов П. «Норуот ырыаһытын айар отчуота». «Ленин суола» 1975 с. - Кулун тутар 7 к.

Егоров А. Протодьяконов В. Павлова В. «Писатели Якутии». Библиографическай справочник. - Якутск 1981-с 245 - Библиогр. С (246 (7 назв.) Илларионов В.В. «П.П. Ядрихинскай уонна кини олонхоһото» («Хотугу сулус» 1983 № 5 - с. 103-107).

Никитина Р. - «Норуот талааннаах ырыаһыта» «Ленин суола» - 1981 - Кулун тутар 28 күнэ.

Петров П. «Новые песни рождаёт душа». К 70-летию со дня рождения олохтооһо П. Ядрихинскай («Молодежь Якутии» - 1971 г. - 30 марта).

Сидорова А. «Дойдугун дьонно умнубат» «Ленин суола» - 1981 с. - Муус устар 18 к.

С. Тумат «Ырыа баар улахан дьол» («Хотугу сулус» 1980 с. № 3-с 101-104

Эргис Г.У. «Очерки по якутскому фольклору». Якутск. Кн. Изд.-во - с 376-377.

Шеркунаев Р. «Народный певец Якутии» («Сибирские огни» - 1975 г. - № 11 - с 149-151).

Никитина Р.Н. «Талааннаах ырыаһыт Бэдьээлэ» (Төрөөбүтэ 90 сылын туолуутугар). «Чолбон» сурунаал № 3 1991 с.